

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Валентина Чилева
на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки
професионално направление 1.2. Педагогика
докторска програма Методики на обучението в начален етап на основното
образование

Автор: **Красимира Димитрова Николова**

Тема: **Развитие на социални умения чрез обучението по учебния предмет
„Човекът и обществото“ в трети клас**

Научен ръководител: доц. д-р Снежана Попова

Рецензията е изготвена, съгласно заповед № 1062 / 25.04.2025 година на ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“ и на основание решение на научното жури, прието на първо заседание, проведено на 30.04.2025 година.

1.Общо описание на представените материали

Представеният от докторантката комплект от документи и материали е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Неофит Рилски“. Той включва всички необходими документи. По процедурата няма нарушения и са спазени необходимите етапи за работа и обсъждане в първичното звено.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторант Красимира Димитрова Николова е завършила своето средно образование в НХГ „Св.Св. Кирил и Методий“ град Благоевград. Тя е педагог с дългогодишен опит, който придобива своята образователна и квалификационна степен бакалавър във ВПИ „Неофит Рилски“ град Благоевград през 1992 година, специализация „Труд и творчество“. Магистърската си степен също придобива във ВПИ „Неофит Рилски“ през 1993 година, специализация „Начална училищна педагогика“. За периода 1993г. – 2013 г. работи като начален учител в СОУ „Св.Св. Кирил и Методий“ село Крупник, от 2013 година до 2016 година заема същата длъжност в XI ОУ „Христо Ботев“ град Благоевград, а от 2016 година до настоящия момент работи в VIII СУ „Арсени Костенцев“ град Благоевград като старши начален учител. През 2018 година със заповед на ректора № 2792 Красимира Николова е зачислена като докторант в катедра „Предучилищна и начална училищна педагогика“. Нейният стремеж да се развива в областта на педагогиката се доказва от участието ѝ в множество национални проекти

като: „Нов шанс за успех”-ограмотяване на възрастни; „Заедно в подкрепа на различието и равния шанс на всички деца” ; „Твоят час” др. Докторант Красимира Николова взема участие в повече от десетки квалификационни курсове и обучения, които обогатяват педагогическия ѝ опит. Развитието ѝ в сферата на педагогиката продължава като от 2023 година тя е назначена като щатен преподавател на половин щат в катедра „Предучилищна и начална училищна педагогика”.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата на дисертационния труд е изключително актуална, с теоретична и практическа значимост, тъй като общата педагогическа практика не разполага с механизми за целенасочено развитие на социалните умения при ученици в начална училищна възраст.

В теоретичен план актуалността и значимостта на дисертацията се изразяват в многоаспектното проучване на широк спектър от литературни източници и извеждането на теоретико-практични връзки и зависимости между отделните социални умения и възможността за тяхното развиване чрез обучението по учебния предмет „Човекът и обществото”, чиято специфика е силно социално ориентирана.

В практически план актуалността и значимостта на дисертационния труд се изразяват в задълбоченото емпирично изследване и получените от него резултати.

Представеният труд съдържа богат набор от теоретични и емпирични данни, засягащи пряко очертаните акценти на проучвания проблем.

Изследователската цел е ясно дефинирана, задачите са конкретни и целесъобразни. Обектът и предметът са коректно посочени, а хипотезата е научно изведена.

4. Познаване на проблема

В представения дисертационен труд прави впечатление добрата ориентация на докторанта в теоретичните постановки на изследвания проблем, който е разгледан многостранно и задълбочено. Изследователският фокус е конкретизиран във формулираната научна хипотеза, свързана с развиването на социалните умения на учениците в трети клас чрез обучението по учебния предмет „Човекът и обществото”. Основавайки се на редица теоретични постановки, програмни документи в областта на образованието и учебно съдържание докторант Красимира Николова създава и апробира авторски технологичен модел за развитие на социалните умения на учениците чрез обучението по учебния предмет „Човекът и обществото”. В рамките на този модел са

посочени конкретни социални умения, които ще се развиват, средствата, с които ще се постигне това развитие, както и психологическите и педагогически условия, които оказват влияние върху развиването на конкретните социални умения.

5. Методика на изследването

Методиката на изследване, използвана от докторанта е богата и се изразява в провеждането на педагогическо наблюдение, прилагане на модифицирани и авторски диагностични методики, реализиране на социометрични тестове. Осигуреният богат изследователски инструментариум позволява да бъдат изпълнени поставените изследователски задачи. Приложените методи – теоретично проучване, сравнителен анализ, математико-статистически методи за обработка на данни и др. дават възможност за разкриване на същностната характеристика на процесът по развиване на социални умения в рамките на учебно-познавателната дейност по учебния предмет „Човекът и обществото”.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Структурата на дисертационния труд се състои от увод, три глави и заключение, изводи, препоръки и приносни моменти.

Общият обем на разработката е 279 страници, от които 180 страници основен текст и 99 страници приложения и библиография. Използвани са 195 литературни източника, от които 180 на кирилица, 8 на латиница и 7 онлайн ресурса. Дисертацията е богато онагледена с 10 фигури, 28 таблици и 58 диаграми. Приложенията са 56 на брой.

В увода е обоснована актуалността на проблема и необходимостта от неговото задълбочено проучване. Коректно са посочени обектът, предметът и целта на изследването. Формулираната хипотеза е ясна, а поставените задачи очертават теоретико-методическата основа на разработения дисертационен труд.

Първа и втора глава представят теоретичните постановки на проблема. Задълбочено са анализирани ключовите понятия в дисертационния труд- „развитие”, „умение”, „социални умения”, „социализиране”. Очертана е същностната характеристика на социалните умения, изяснени са особеностите на компонентите в структурата на тези умения. Направен е психолого-педагогически анализ на развитието на социалните умения в начална училищна възраст. Разгледани са възможностите, които учебното съдържание и спецификата на обучителния процес по учебния предмет „Човекът и обществото” дават за развиване на социалните умения при учениците в трети клас. Разгърната е структурата и съдържанието на технологичния модел за развиване на социалните умения. Представени са множество диагностични методики за установяване

равнището на развитие на социалните умения у третокласниците със система от критерии и показатели за тяхното анализиране.

В трета глава на дисертацията се описва проведеният експеримент с характерните за него етапи. Изследвани са общо 43 ученици, разделени в един експериментален (ЕК1 – 20 ученици) и един контролен (КК1 – 23 ученици) клас. На базата на събраните емпирични данни и осъществения количествен и качествен анализ на резултатите са формулирани достатъчно на брой изводи с научна стойност. С помощта на подходящи математико-статистически методи данните са интерпретирани, съотнесено към контролния и експерименталния клас, а поставената хипотеза е убедително доказана с помощта на параметрична статистическа проверка.

Заклучението съдържа изводи и препоръки, тясно свързани с педагогическата дейност в часовете по „Човекът и обществото”. Те са ясно формулирани и отразяват значимите резултати от проведения експеримент.

7. Приноси и значимост

От съдържанието на дисертационния труд са изведени 4 научни приноса, които притежават теоретична и практико-приложна стойност. Разработеният и апробиран технологичен модел на развиване на социалните умения, както и системата от познавателни дейности дават възможност за развиването на тези умения в рамките на класно-урочната и извънкласната дейност на учениците.

8. Преценка на публикациите към дисертационния труд

Публикациите, които представя Красимира Николова отговарят на националните минимални изисквания за придобиване на ОНС „Доктор” и са тясно свързани с разработената тематика на дисертационния труд. Без наличие на данни за плагиатство, авторските публикации в национални и международни научни издания доказват научните постижения на докторанта и неговите стремежи за развитие в областта на педагогическите науки.

9. Автореферат

Авторефератът ясно и достоверно отразява съдържанието на дисертационния труд. В обем от 72 страници той резюмира теоретико-емпиричното съдържание на дисертацията и очертава основните научни достижения на автора. Ясно диференцирани са приносите на научния труд в теоретичен и практически план.

10. Критични забележки и препоръки

Целесъобразно е в дисертационния труд да се обособят конкретни препоръки, насочени към преодоляване на проблематиката, изследвана от докторанта.

Препоръчително е, с цел по-ясно възприемане на информацията, след всяка таблица и графика да се анализират конкретните данни в нея, а не това да се случва в обобщен вид след няколко последователни таблици.

Заклучение

Дисертационният труд на Красимира Димитрова Николова съдържа научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Той показва, че докторантът притежава необходимите теоретични знания и професионални умения по определената научна и образователна степен.

В следствие на гореизложеното давам своята положителна оценка за представения дисертационен труд. Считам, че неговото теоретично и емпирично съдържание отговарят на изискванията за научен труд и предлагам на научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Красимира Николова в област на висше образование 1.Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, научна специалност- Методики на обучението в начален етап на основното образование.

Благоевград

14.05.2025 година

Рецензент:.....

/доц. д-р Валентина Чилева/

R E V I E W

by Assoc. Prof. Dr. Valentina Chileva

on a dissertation for the award of the educational and scientific degree "Doctor"

in the field of higher education 1. Pedagogical Sciences professional field 1.2. Pedagogy

doctoral program Teaching Methods in the Initial Stage of Primary Education

Author: **Krasimira Dimitrova Nikolova**

Topic: **Development of social skills through teaching the subject "Man and Society" in the third grade**

Scientific supervisor: Assoc. Prof. Snezhana Popova PhD

The review was prepared in accordance with Order No. 1062 / 25.04.2025 of the Rector of the South-West University "Neofit Rilski" and on the basis of a decision of the scientific jury adopted at the first meeting held on 30.04.2025.

1. General description of the submitted materials

The set of documents and materials submitted by the doctoral student is in accordance with the requirements of the Law on Academic Staff Development of the Republic of Bulgaria, the Law on Academic Staff Development of the Republic of Bulgaria and the Internal Rules for the Development of the Academic Staff of the South-West University "Neofit Rilski". It includes all the necessary documents. There are no violations of the procedure and the necessary stages for work and discussion in the primary unit have been observed.

2. Brief biographical data of the doctoral student

Doctoral student Krasimira Dimitrova Nikolova completed her secondary education at the National Art School "St. St. Cyril and Methodius" in Blagoevgrad. She is a teacher with many years of experience, who obtained her educational and qualification degree of Bachelor at the Institute of Fine Arts "Neofit Rilski" in Blagoevgrad in 1992, specialization "Labor and Creativity". She also obtained her Master's degree at the Institute of Fine Arts "Neofit Rilski" in 1993, specialization "Primary School Pedagogy". For the period 1993. – 2013 she worked as a primary teacher at the "St. St. Cyril and Methodius" Secondary School in the village of Krupnik, from 2013 to 2016 she held the same position at the XI "Hristo Botev" Primary School in the city of Blagoevgrad, and from 2016 to the present she has been working at the VIII

“Arseni Kostentsev” Secondary School in the city of Blagoevgrad as a senior primary teacher. In 2018, by order of the rector No. 2792, Krasimira Nikolova was enrolled as a doctoral student in the Department of “Preschool and Primary School Pedagogy”. Her desire to develop in the field of pedagogy is proven by her participation in numerous national projects such as: “A New Chance for Success” - adult literacy; “Together in Support of Diversity and Equal Chance for All Children”; “Your Class”, etc. Doctoral student Krasimira Nikolova has taken part in more than dozens of qualification courses and trainings, which have enriched her pedagogical experience. Her development in the field of pedagogy continues, as from 2023 she has been appointed as a full-time, part-time lecturer in the Department of Preschool and Primary School Pedagogy.

3. Relevance of the topic and appropriateness of the set goals and tasks

The topic of the dissertation is extremely relevant, with theoretical and practical significance, since general pedagogical practice does not have mechanisms for targeted development of social skills in primary school students.

Theoretically, the relevance and significance of the dissertation are expressed in the multi-faceted study of a wide range of literary sources and the derivation of theoretical and practical connections and dependencies between individual social skills and the possibility of their development through training in the subject "Man and Society", the specificity of which is strongly socially oriented.

Practically, the relevance and significance of the dissertation are expressed in the in-depth empirical research and the results obtained from it.

The presented work contains a rich set of theoretical and empirical data, directly affecting the outlined accents of the research problem.

The research goal is clearly defined, the tasks are specific and appropriate. The object and subject are correctly stated, and the hypothesis is scientifically derived.

4. Knowledge of the problem

In the presented dissertation work, the good orientation of the doctoral student in the theoretical statements of the research problem, which is considered in a multifaceted and in-depth manner, is impressive. The research focus is specified in the formulated scientific hypothesis related to the development of social skills of students in the third grade through training in the subject "Man and Society".

Based on a number of theoretical statements, program documents in the field of education and educational content, doctoral student Krasimira Nikolova creates and approves an author's technological model for the development of social skills of students through training

in the subject "Man and Society". Within the framework of this model, specific social skills that will be developed, the means by which this development will be achieved, as well as the psychological and pedagogical conditions that influence the development of specific social skills are indicated.

5. Research methodology

The research methodology used by the doctoral student is rich and is expressed in the conduct of pedagogical observation, the application of modified and original diagnostic methods, the implementation of sociometric tests. The provided rich research tools allow the fulfillment of the research tasks. The applied methods - theoretical research, comparative analysis, mathematical and statistical methods for data processing, etc. allow for the disclosure of the essential characteristics of the process of developing social skills within the framework of educational and cognitive activity in the subject "Man and Society".

6. Characteristics and evaluation of the dissertation work

The structure of the dissertation work consists of an introduction, three chapters and a conclusion, conclusions, recommendations and contributions.

The total volume of the work is 279 pages, of which 180 pages are the main text and 99 pages are appendices and bibliography. 195 literary sources were used, of which 180 are in Cyrillic, 8 are in Latin and 7 are online resources. The dissertation is richly illustrated with 10 figures, 28 tables and 58 diagrams. There are 56 appendices.

The introduction justifies the relevance of the problem and the need for its in-depth study. The object, subject and purpose of the study are correctly indicated. The formulated hypothesis is clear, and the tasks set outline the theoretical and methodological basis of the developed dissertation work.

The first and second chapters present the theoretical statements of the problem. The key concepts in the dissertation work - "development", "skill", "social skills", "socialization" are analyzed in depth. The essential characteristics of social skills are outlined, the features of the components in the structure of these skills are clarified. A psychological and pedagogical analysis of the development of social skills in primary school age is made. The opportunities that the educational content and the specificity of the educational process in the subject "Man and Society" provide for the development of social skills in third grade students are examined. The structure and content of the technological model for the development of social skills are developed. Numerous diagnostic methods are presented for establishing the level of development of social skills in third graders with a system of criteria and indicators for their analysis.

The third chapter of the dissertation describes the conducted experiment with its characteristic stages. A total of 43 students were studied, divided into one experimental (EK1 – 20 students) and one control (KK1 – 23 students) class. Based on the collected empirical data and the quantitative and qualitative analysis of the results, a sufficient number of conclusions with scientific value were formulated. With the help of appropriate mathematical and statistical methods, the data were interpreted, related to the control and experimental classes, and the hypothesis was convincingly proven with the help of parametric statistical testing. The conclusion contains conclusions and recommendations closely related to pedagogical activity in the lessons on “Man and Society”. They are clearly formulated and reflect the significant results of the conducted experiment.

7. Contributions and significance

The content of the dissertation work has resulted in 4 scientific contributions that have theoretical and practical value. The developed and tested technological model of developing social skills, as well as the system of cognitive activities, enable the development of these skills within the framework of the students' classroom and extracurricular activities.

8. Assessment of the publications for the dissertation work

The publications presented by Krasimira Nikolova meet the national minimum requirements for acquiring the educational scientific degree "Doctor" and are closely related to the developed topic of the dissertation work. Without any evidence of plagiarism, the author's publications in national and international scientific journals prove the scientific achievements of the doctoral student and his aspirations for development in the field of pedagogical sciences.

9. Abstract

The abstract clearly and reliably reflects the content of the dissertation. In a volume of 72 pages, it summarizes the theoretical and empirical content of the dissertation and outlines the main scientific achievements of the author. The contributions of the scientific work in theoretical and practical terms are clearly differentiated.

10. Critical remarks and recommendations

It is advisable to identify specific recommendations in the dissertation work, aimed at overcoming the issues studied by the doctoral student. It is recommended, in order to more clearly perceive the information, after each table and graph to analyze the specific data in it, and not to do this in a generalized form after several consecutive tables.

Conclusion

The dissertation work of Krasimira Dimitrova Nikolova contains scientific and applied results that represent an original contribution to science. It shows that the doctoral student

possesses the necessary theoretical knowledge and professional skills for the specified scientific and educational degree.

As a result of the above, I give my positive assessment of the presented dissertation work. I believe that its theoretical and empirical content meets the requirements for scientific work and I propose to the scientific jury to award the educational and scientific degree "doctor" to Krasimira Nikolova in the field of higher education 1. Pedagogical sciences, professional field 1.2. Pedagogy, scientific specialty - Teaching methods in the initial stage of primary education .

Blagoevgrad
14.05.2025

Reviewer.....
/Assos. Prof. Valentina Chileva PhD/